NCERT Solutions Class 7 Sanskrit (Deepakam)

Chapter 3 मित्राय नमः

१. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि एकपदेन लिखन्तु ।

(निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर एक पद में लिखिए।)

(क) शुभं भवतु इति कः वदति ? – ....
(ख) योगिता आचार्यां 'किं शिक्षयतु' इति वदति ? – ....
(ग) सूर्यनमस्कारः कतीनाम् आसनानां समाहारः अस्ति ? – ....
(घ) केषु सूर्यनमस्कारः श्रेष्ठः ? – ....
(ङ) सूर्यनमस्कारेण जनाः कीदृशं शरीरं प्राप्नुवन्ति ? – ....

उत्तर: (क) आचार्या
(ख) सूर्यनमस्कारम्
(ग) द्वादश
(घ) योगासनेषु
(ङ) स्वस्थम्

२. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि पूर्णवाक्येन लिखन्तु ।

(निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर पूर्णवाक्य में लिखिए।)

(क) सर्वे छात्राः आचार्यां किं पृच्छन्ति ?
(ख) सूर्यनमस्कारः इत्यनेन कः आशयः ?
(ग) आचार्याः कं श्लोकं पाठयति ?
(घ) सूर्यनमस्कारस्य प्रथमः मन्त्रः कः ?
(ङ) सूर्यनमस्कारेण कीदृशं बलं वर्धते ?

उत्तर: (क) सर्वे छात्राः पृच्छन्ति आचार्य ! किम् अद्य भवान् अस्मान् योगासनं शिक्षयति ?
(ख) सूर्यनमस्कारः इत्यनेन आशयः अस्ति यत् सूर्यनमस्कारेण बहूनि प्रयोजनानि सम्भवति ।
(ग) आचार्या श्लोकं पाठयति-

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

आदित्यस्य नमस्कारान् ये कुर्वन्ति दिने दिने।
आयुः प्रज्ञा बलं वीर्यं तेजस्तेषां च जायते।।
(घ) सूर्यनमस्कारस्य प्रथमः मन्त्रः ॐ मित्राय नमः' इति अस्ति ।
(ङ) सूर्यनमस्कारेण शारीरिक, मानसिकम्, आध्यात्मिकं च बलं वर्धते।

३. पाठात् समुचितं पदं चित्वा अद्यः रिक्तस्थानानि पूरयन्तु ।

(पाठ पढ़कर वाक्य के खाली स्थानों को भरिए ।)

(क) प्रत्येकस्मात् .... पूर्वम् एकः मन्त्रः भवति।
(ख) वयं प्रतिदिनं .... करवाम ।
(ग) स्वस्थं .... स्वस्थं .... च प्राप्नवाम।
(घ) एकेन .... सूर्यनमस्कारस्य बहूनि प्रयोजनानि वदामि।
(ङ) आदित्यस्य .... ये कुर्वन्ति दिने दिने ।

उत्तर: (क) सूर्यनमस्कारात्
(ख) सूर्यनमस्कारं
(ग) शरीरं; मनः
(घ) श्लोकेन
(ङ) नमस्कारान्

अधोलिखितानि शब्दरूपाणि पठन्तु अवगच्छन्तु च।

लिङ्गम्	शब्दः	चतुर्थी विभक्तिरूपाणि		
		एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
अकारान्त-पुंलिङ्गम्	छात्र	छात्राय	छात्राभ्याम्	छात्रेभ्यः
	नायक	नायकाय	नायकाभ्याम्	नायकेभ्यः
	आदित्य	आदित्याय	आदित्याभ्याम्	आदित्येभ्यः
आकारान्त-स्त्रीलिङ्गम्	आचार्या	आचार्यायै	आचार्याभ्याम्	आचार्याभ्यः
	योगिता	योगितायै	योगिताभ्याम्	योगिताभ्यः
	बालिका	बालिकायै	बालिकाभ्याम्	बालिकाभ्यः
ईकारान्त-स्त्रीलिङ्गम्	शालिनी	शालिन्यै	शालिनीभ्याम्	शालिनीभ्यः
	नदी	नद्यै	नदीभ्याम्	नदीभ्यः
	भगिनी	भगिन्यै	भगिनीभ्याम्	भगिनीभ्यः
अकारान्त-नपुंसकलिङ्गम्	आसन	आसनाय	आसनाभ्याम्	आसनेभ्यः
	भोजन	भोजनाय	भोजनाभ्याम्	भोजनेभ्यः
	फल	फलाय	फलाभ्याम्	फलेभ्यः

अत्र इदम् अवधेयम्
'नमः' शब्दस्य योगे चतुर्थी विभक्तिः भवति । यथा – भास्कराय नमः।

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

४. पाठे विद्यमानानां नमः युक्तशब्दानां सङ्ग्रहं कृत्वा लिखन्तु ।

(पाठ में विद्यमान 'नमः' युक्त शब्दों का संग्रह करके लिखिए।)

यथा – मित्राय नमः।

(क) ....

(ख) ....

(ग) ....

(घ) ....

(ङ) ....

(च) ....

(छ) ....

(ज) ....

(झ) ....

(ञ) ....

(ट) ....

उत्तर: (क) रवये नमः ।

(ख) सूर्याय नमः ।

(ग) भानवे नमः ।

(घ) खगाय नमः ।

(ङ) पूष्णे नमः।

(च) हिरण्यगर्भाय नमः ।

(छ) मरीचये नमः ।

(ज) आदित्याय नमः ।

(झ) सवित्रे नमः ।

(ञ) अर्काय नमः।

(ट) भास्कराय नमः ।

५. उदाहरणानुसारं कोष्ठकात् पदानि स्वीकृत्य वाक्यानि रचयन्तु।

(उदाहरण के अनुसार कोष्ठक से पदों को लेकर वाक्य बनाइए ।)

अग्निः, आचार्यः, त्रिवर्णध्वजः, जनकः, वृक्षः,
देवी, भगिनी, मातामही, जननी, पृथिवी, नदी
यथा – अग्नये नमः ।

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

यथा – अग्नये नमः।
(क) ....
(ख) ....
(ग) ....
(घ) ....
(ङ) ....
(च) ....
(छ) ....
(ज) ....
(झ) ....
(ञ) ....

उत्तर: (क) आचार्याय नमः ।

(ख) त्रिवर्णध्वजाय नमः ।

(ग) जनकाय नमः ।

(घ) वृक्षाय नमः।

(ङ) देव्यै नमः।

(च) भगिन्यै नमः ।

(छ) मातामह्यै नमः।

(ज) जनन्यै नमः।

(झ) पृथिव्यै नमः।

(ञ) नद्यै नमः ।

अत्र इदम् अवधेयम्

दानार्थे (दा-धातोः तथा च यच्छ्-धातोः योगे) चतुर्थी-विभक्तेः प्रयोगः भवति।

यथा – शिक्षकः छात्राय पुस्तकं ददाति ।

शिक्षकः छात्राय पुस्तकं यच्छति ।

६. कोष्ठके विद्यमानानां शब्दानां चतुर्थी विभक्तेः रूपाणि प्रयुज्य वाक्यानि पुनः लिखन्तु ।

(कोष्ठक में विद्यमान शब्दों के चतुर्थी विभक्ति के रूपों का प्रयोग कर वाक्यों को पुनः लिखिए।)

यथा – सैनिकः (देश) जीवनं प्रयच्छति। सैनिकः देशाय जीवनं प्रयच्छति।
(क) माता (याचक) वस्त्रं ददाति। ....
(ख) पौत्रः (पितामही) औषधं ददाति। ....
(ग) अहं (भगिनी) उपायनं ददामि। ....
(घ) पिता (सेविका) वेतनं ददाति। ....
(ङ) त्वं (मित्र) पुष्पं ददासि। ....
(च) देवः (भक्त) आशीर्वादं ददाति। ....
(छ) आरक्षकः (चोर) दण्डं ददाति। ....

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

उत्तर: (क) माता याचकाय वस्त्रं ददाति ।

(ख) पौत्रः पितामहयै औषधं ददाति ।

(ग) अहं भगिन्यै उपायनं ददामि।

(घ) पिता सेविकायै वेतनं ददाति ।

(ङ) त्वं मित्राय पुष्पं ददासि ।

(च) देवः भक्ताय आशीर्वादं ददाति ।

(छ) आरक्षक : चौराय दण्डं ददाति ।

७. उदाहरणानुसारं माता कस्मै / कस्यै धनं ददाति इति कोष्ठके विद्यमानानि पदानि उपयुज्य लिखन्तु ।

(उदाहरणानुसार माता किसको धन देती है, इसे कोष्ठक में विद्यमान पदों को जोड़कर लिखिए।)

(क) – माता पुत्र्यै धनं ददाति।

(ख) – ....

(ग) – ....

(घ) – ....

(ङ) – ....

(च) – ....

उत्तर: (क) माता <u>पुत्र्यै</u> धनं ददाति ।

(ख) माता <u>पुत्राय</u> धनं ददाति ।

(ग) माता <u>पाचिकायै</u> धनं ददाति ।

(घ) माता <u>आपणिकाय</u> धनं ददाति ।

(ङ) माता <u>याचकाय</u> धनं ददाति ।

(च) माता <u>पितामह्यै</u> धनं ददाति ।

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

८. उदाहरणानुसारं रिक्तस्थानानि पूरयन्तु ।

(उदाहरण के अनुसार खाली स्थान भरिए ।)

यथा –	गणेश	–	गणेशाय	गणेशाभ्याम्	गणेशेभ्यः
(क)	भक्त	–	भक्ताय	....	भक्तेभ्यः
(ख)	सेविका	–	....	सेविकाभ्याम्	....
(ग)	अनुजा	–	अनुजायै	....	....
(घ)	गृहिणी	–	....	गृहिणीभ्याम्	....
(ङ)	कुमारी	–	कुमार्यै	कुमारीभ्याम्	....
(च)	वन	–	वनाय	....	....
(छ)	मित्र	–	....	....	मित्रेभ्यः

उत्तर:

(क)	भक्त	–	भक्ताय	भक्ताभ्याम्	भक्तेभ्यः
(ख)	सेविका	–	सेविकायै	सेविकाभ्याम्	सेविकाभ्यः
(ग)	अनुजा	–	अनुजायै	अनुजाभ्याम्	अनुजाभ्यः
(घ)	गृहिणी	–	गृहिण्यै	गृहिणीभ्याम्	गृहिणीभ्यः
(ङ)	कुमारी	–	कुमार्यै	कुमारीभ्याम्	कुमारीभ्यः
(च)	वन	–	वनाय	वनाभ्याम्	वनेभ्यः
(छ)	मित्र	–	मित्राय	मित्राभ्याम्	मित्रेभ्यः

प्रश्न 1. चतुर्थी विभक्ति – पदैः रिक्तस्थानानि पूरयत ।
(चतुर्थी विभक्ति के पदों से खाली स्थान भरिए ।)

(क) मालाकारः .... पुष्पाणि त्रोटयति ।

(i) माले

(ii) मालायै

(iii) मालान्

उत्तर: (ii) मालायै

(ख) पिता .... फलानि आनयति ।

(i) पुत्रान्

(ii) पुत्रम्

(iii) पुत्रेभ्यः

उत्तर: (iii) पुत्रेभ्यः

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

(ग) अत्र सूदः .... भोजनं पचति ।

(i) जनेभ्यः

(ii) जनम्

(iii) जनस्य

उत्तर: (i) जनेभ्यः

(घ) जनाः .... भोजनालयं आगच्छन्ति ।

(i) भोजनम्

(ii) भोजनाय

(iii) भोजनात्

उत्तर: (ii) भोजनाय

(ङ) सेवकः .... पानपात्राणि यच्छति ।

(i) नरेभ्यः

(ii) नरस्य

(iii) नराणाम्

उत्तर: (i) नरेभ्यः

(च) एषः विद्यालयः .... अस्ति।

(i) बालकेभ्यः

(ii) बालके

(iii) बालकम्

उत्तर: (i) बालकेभ्यः

(छ) विद्यालये बालकाः .... आगच्छन्ति ।

(i) पठनम्

(ii) पठनाय

(iii) पठनस्य

उत्तर: (ii) पठनाय

प्रश्न 2. रेखांकितपदानि शुद्धं कृत्वा लिखत ।

(रेखांकित पदों को शुद्ध करके लिखिए।)

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

(क) <u>शिवं</u> नमः ।

(i) शिव:

(ii) शिवाय

(iii) शिव

उत्तर: (ii) शिवाय

(ख) अध्यापक: <u>मित्रम्</u> उपहारं यच्छति।

(i) मित्राय

(ii) मित्रस्य

(iii) मित्राणि

उत्तर: (i) मित्राय

(ग) <u>मां</u> पठनम् रोचते ।

(i) मम

(ii) अहम्

(iii) मह्यम्

उत्तर: (iii) मह्यम्

(घ) श्री <u>गणेशस्य</u> नमः ।

(i) गणेशाय

(ii) गणेशम

(iii) गणेशे

उत्तर: (i) गणेशाय

(ङ) नृपः <u>भिक्षुकं</u> धनं ददाति ।

(i) भिक्षुकस्य

(ii) भिक्षुकाय

(iii) भिक्षुकः

उत्तर: (ii) भिक्षुकाय

(च) रामः <u>रावणस्य</u> अलम् आसीत्।

(i) रावणाय

(ii) रावणम्

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

(iii) रावणान्

उत्तर: (i) रावणाय

(छ) <u>अस्मान्</u> मोदकं रोचते ।

(i) अस्मभ्यम्

(ii) अस्माभिः

(iii) अस्मत्

उत्तर: (i) अस्मभ्यम्

(ज) पिता पुत्रस्य क्रुध्यति ।

(i) पुत्राय

(ii) पुत्रम्

(iii) पुत्राः

उत्तर: (i) पुत्राय

(झ) गुरूं नमः।

(i) गुरूणाम्

(ii) गुरवे

(iii) गुरु:

उत्तर:(ii) गुरवे

(ञ) बालकः विद्याः पठति ।

(i) विद्यायै

(ii) विद्याया:

(iii) विद्यात्

उत्तर: (i) विद्यायै

प्रश्न 3. 'सूर्य' इत्यस्य पर्यायपदानि लिखत ।

(सूर्य के पर्यायवाची पदों को लिखिए।)

उत्तर: सूर्यः- मित्रः, रविः, भानुः खगः, पूषा, हिरण्यगर्भः, मरीचिः, आदित्यः, सविता), अर्कः, भास्करः आदि ।

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

प्रश्न 4. निम्नलिखितशब्दानां संस्कृतपर्यायं विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत।
(निम्नलिखित शब्दों के संस्कृत पर्याय विकल्पों से चुनकर लिखिए।)

(क) भास्कर के लिए-
(i) भास्कराय
(ii) भास्करेभ्यः
(iii) भास्कराभ्याम्
उत्तर: (i) भास्कराय

(ख) शिक्षिका के लिए-
(i) शिक्षिकाभ्यः
(ii) शिक्षिकाय
(iii) शिक्षिकानाम्
उत्तर: (ii) शिक्षिकाय

(ग) सब कबूतरों के लिए-
(i) कपोतेभ्यः
(iii) कपोताय
(ii) कपोताभ्याम्
उत्तर: (i) कपोतेभ्यः

(घ) इन्द्र के लिए –
(i) इन्द्रेभ्यः
(ii) इन्द्राय
(iii) इन्द्राभ्याम्
उत्तर: (ii) इन्द्राय

(ङ) सब देवताओं के लिए-
(i) देवाय
(ii) देवेन
(iii) देवेभ्य:
उत्तर: (iii) देवेभ्य:

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

प्रश्न 5. उदाहरणानुसारं प्रश्ननिर्माणं कुरुत |
(उदाहरण के अनुसार प्रश्न – निर्माण कीजिए ।)

यथा – सर्वे उपविशन्तु ।

प्रश्न: के उपविशन्तु ?

(क) अद्य सूर्यनमस्कारं कुरुत ।
(ख) सूर्यनमस्कारः द्वादश – आसनानां समाहारः अस्ति ।
(ग) सूर्यनमस्कारात् पूर्वम् एकः मन्त्रः भवति ।
(घ) तेषु प्रथमः मन्त्रः अस्ति ॐ मित्राय नमः ।
(ङ) सूर्यनमस्कारेण शारीरिकं मानसिकं आध्यात्मिकं च बलं वर्धते।

उत्तर: (क) कदा सूर्यनमस्कारं कुरुत ?
(ख) सूर्यनमस्कारः कति आसनानां समाहारः अस्ति ?
(ग) कस्मात् पूर्वम् एकः मन्त्रः भवति ?
(घ) केषु प्रथमः मन्त्रः अस्ति ॐ मित्राय नमः ?’
(ङ) केन शारीरिक मानसिकं आध्यात्मिकं च बलं वर्धते?

प्रश्न 6. भिन्नप्रकृतिकं पदं चिनुत (भिन्न प्रकृति वाला पद चुनिए ।)

(क) गजः, नरः, अश्वः, बिडालः
(ख) लतायै, कन्यायै, पूजनाय, सेविकायै
(ग) द्राक्षाफलम्, मिष्टान्नम्, आम्रम्, नारिकेलम्
(घ) लता, वृक्षः, कुसुमम्, शीघ्रम्
(ङ) अर्कः, मनः, आदित्यः, सूर्यः

उत्तर: (क) नरः
(ख) पूजनाय
(ग) मिष्टान्नम्
(घ) शीघ्रम्

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in